

Дунаєвський Є. Ю., аспірант
Науковий керівник: Слєпцов О. С., проф., док. арх.
Одеська державна академія будівництва і архітектури
DOI: 10.32347/2519-8661.2019-20.193608

ВИРАЖЕННЯ САКРАЛЬНОГО У РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНО-ОБРАЗНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОСЛАВНИХ КОМПЛЕКСІВ

Анотація: В статті розглянута актуальність теми дослідження, яка обумовлена поступовим відродженням православного церковного зодчества в Україні. Відсутність науково-методичної бази призводить до масового, не індивідуального будівництва нових храмів ... це відчувається коли дивишся на нього, коли знаходишся у ньому. Щоб уникнути цього холодного відтінку потрібно приділити увагу сакральним образам православних храмів та різновидам підходу до сучасного проектування православних храмових комплексів. У статті є наголос на тому, що підходити до символічного образу того чи іншого елемента в храмі треба ґрунтуючись на своєрідне трактування Святих Писань. Зодчий має трансформувати всі свої висновки в образ, символ і втілити його у проектування храму.

Православний храм являє собою складний, невичерпний у своїй видимості символ. Його розміщення, храмова архітектура, внутрішнє та зовнішнє оздоблення, система розпису символічно виражає те, що безпосередньо зобразити неможливо. Людина не свідомо зчитує всі ці символи навіть не замислюючись, так і складається враження та розуміння церкви, чи навпаки.

У статті також показані сучасні приклади храмового будування, де наочно можна простежити застосування та сучасну інтерпретацію церковних символів у розвитку архітектурно-образної структури православних комплексів.

Ключові слова: Православні комплекси, сакральний зміст, православна символіка, сучасне храмування.

За поданням Діонісія Ареопагіта, природа символу - це ідея образу. Символічного образу належить найважливіша роль медіатора між рівнями буття (земного світу) і «надбуття» (небесного світу): образ Богоматері стає вищим символом - медіатором між двома світами.[1]

Актуальність теми дослідження: обумовлена відродженням православного церковного зодчества в Україні. Масове будівництво нових храмів відбувається при відсутності науково-методичної бази, що в свою чергу узагальнила б теоретичний і практичний досвід в цій важливій діяльності. Такі узагальнення неможливі без глибокого вивчення регіональних традицій

церковної архітектури, її сакрального і символічного сенсу. Тільки в умовах виявлення творчих традицій в архітектурі можливо уникнути обмеженості і випадковості функціонально-планувальної та архітектурно-образному контексті в сучасному храмовому будівництві.

Мета дослідження: формування принципів архітектурно-образно-планувальної організації сучасних українських православних церков, вплив символічних і сакральних образів православ'я на архітектурні рішення храмів, а також її типологію, методикау и практичні рекомендації для планування і створення образу сучасного православного храму.

До проблематики сакрального в православному храмі зверталися такі дослідники храмового зодчества, як В. Арабаджи, Слепцов, Сидоров, І. Бусева-Давидова, Г. Лаврецькій, М. Кудрявцев, А Суханова, Г. Барановський, Августин Блаженный, А Федоров, Л. Успенський, Р. Жук, Т. Габро, М. Кеслер, В. Вечерський, Ю. Криворучко, Б.Черкес, також автори дисертаційних робіт и наукових статей України та Росії (також авторів української діаспори в США, Канаді, Австралії).

Православний храм являє собою складний, невичерпний у своїй видимості символ. Розташування храму, його архітектура, оздоблення, система розпису символічно виражають те, що безпосередньо зобразити неможливо.

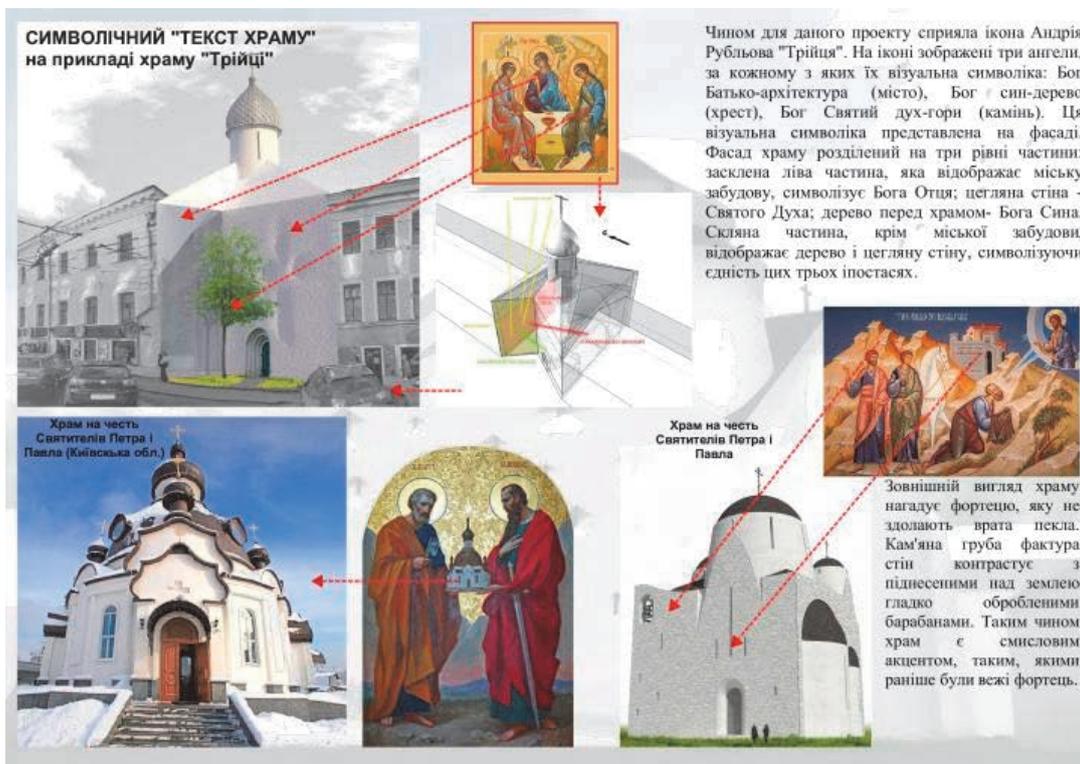
Стисло розглянемо символіку окремих частин храму всередині і зовні через призму ідеї православного храму.

Стіни - Зближуючи Церква, живий храм Божий з самою будівлею храму, Св. Іоанн Златоуст вчить, що кожен з віруючих і все разом є храм (X, 50),

Вівтар символічно ототожнюється з раєм. *Солея, амвон* – «піднесення» (від іконостасу на деяку відстань всередину храму, на захід, до тих, що моляться), тобто продовження вівтарного підвищення, тому називається зовнішнім престолом (на відміну від внутрішнього, що в середині вівтаря). *Амвону* – напівкруглому виступу солеї, навпроти Царських врат, зверненого всередину храму, на захід особливо засвоюється назву зовнішнього престолу. *Іконостас* – показує становлення і життя Церкви в часі. *Розпис храму* – символ Церкви вічної. Всі церковні події включені в складну символічну ієрархію. *Притвор* – (відповідає двору скинії) символ миру неоновлення, ще лежить у гріху, навіть сам пекло. *Купол* – так як середня частина храму є символом перетвореного створеного світу, «нового неба» і «нової землі», тобто Церкви, то в куполі зображується Глава Церкви - Христос Вседержитель. *Стовпи* – на чотирьох стовпах, що підтримують купол, зображені ті, хто проповідував слово Боже.[2]

Натомість, **треба враховувати архітектурно-образний** підхід до проектування храмів: *творчий зв'язок з національною спадщиною*; пошук сучасної національної форми; архітектурно-просторове і історичне взаємодія з оточенням, тобто те, що має неминуще значення; *розміщення на ділянці,*

містобудівна ситуація є ключем до прийняття образного, об'ємно-просторового і композиційного рішення; *функціональна схема*, традиційна трьохчастна функціональна структура організації православного храму: вівтарна частина - середній храм – притвор зазнає змін; *різноманітність архітектурно-планувального і композиційного напрямки в проектуванні храму; конструкції; стилістичні приналежність до православної конфесії*, тобто впізнаваність, з урахуванням таких неповторних архітектурно-художніх прийомів православного храмубудування, як: *колір і якість облицювальних матеріалів; монументальність; фасадне рішення храмів* (мається на увазі також величина, форма, ритм і обрамлення віконних прорізів; закруглені кути; двері, співмірністю людині в обрамленому елементами монументального мистецтва

порталі - створює відчуття неприступності і величі); *інтер'єр* [2].

Рис. 1. Символічний «текст храму» на прикладі православного храму

Рис. 2. Символічний «текст храму» на прикладі православного храму

У представлених малюнках 1,2 показується як сучасні православні зодчі (Данило Макаров і Іван Земляков), використовують символ і трансформують її у тектоніку фасадів, і всього об'ємно - планувального простору. За задумом архітекторів, в оточенні простих форм, однотонних стін і невеликої кількості архітектурних деталей відвідувач храму потрапляє в "інформаційну порожнечу".

Рис. 3, 4 Церковно-молодіжний центр

Рис. 5 Проект дерев'яного храму.

Рис. 6. Чотиристопний храм.

Саме така церква і зможе лікувати душі втомлених від мирських турбот прихожан", - вважають сучасні зодчі. Однак ніякого авангарду і екстриму в цих проектах немає. Кожна концепція створювалася на основі існуючих православних канонів.

Рис. 7. Проект подвір'я Валаамського монастиря

Рис. 8. Каплиця в д. Єфімова.

Рис. 8.

Рис.9.

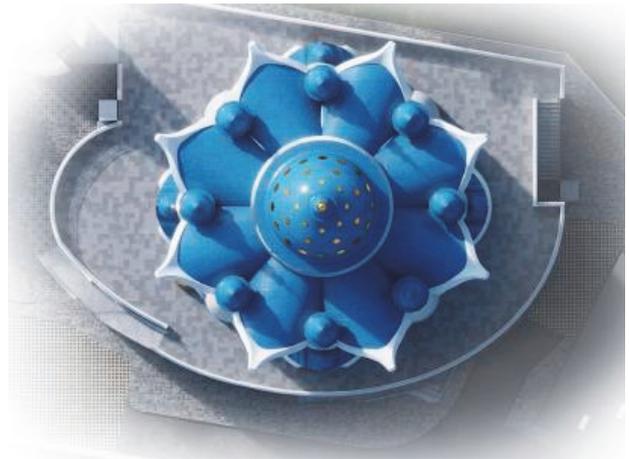
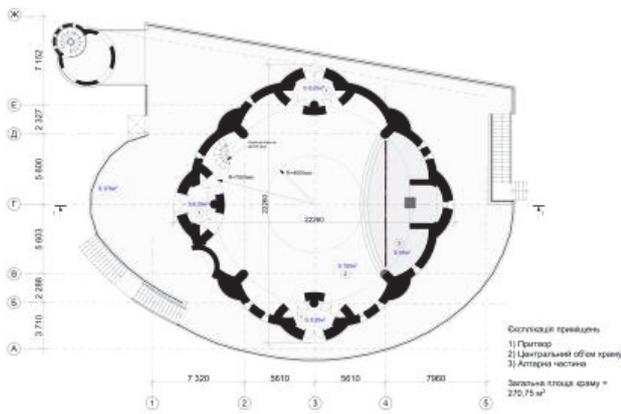

Рис. 10. План першого поверху храму

Рис.11. План покривлі

Рис. 8,9. Візуалізації проектної пропозиції Храму Ікони Пресвятої Богородиці Скоропослушниці у м. Львові. (Конкурсний проект у співстворстві з Слєпцовим О.С. 2019р.)

За основу планування храму було використовувати центричний форму (храми-ротонди), що є досить рідкісним явищем в історії нового храмобудування Незалежної України. Центрична форма, є найбільш наочною для сприйняття людини, «всефасадність» (нескінченна форма кола - символ миру на землі, непорушність церкви).

Головною метою проекту стало явне відображення присвяченної ікони «Пресвятої Богородиці Скоропослушниці» у розвитку архітектурно-образної структури православних комплексів.

Основні образи і символи які відображені в архітектурно-образній структурі храму:

Гора - символ Богородиці; *Камінь* - Символ Ісуса Христа (джерело святої води з під каменю - символ 4 річок (Фисон, Гіхон, Худдекель, Ефрат); *Форма пелюсток (8шт)* на напівкруглий зовнішніх стінах - символ «пелюсток» лілія - символ непорочності Богоматері; Верхівки «пелюсток» нахилені до землі (нагадують силует голови і її плащаниці) - символізують нахилену і моляться за весь люд земний, Велика Заступниця Богоматір; *Вузькі вікна*, з довгими схилами, хаотично розкидані по фасаду - образ аскетичності і простоти православної віри, а так же образ Афонських печер в скелях належить монахам-відлюдники (аскети); **Вісім напівкруглих стін** – вісім заповідей Блаженства, вісім ангелів - носіїв небесного трону, Воскресіння Христа на восьмий день творіння Божого; *Панель силуету головної ікони Божої Матері* розташований над вхідними дверима головного входу і цей образ повинен бути злегка помітний і тільки в певні погодні умови дня можна чітко побачити. Це можна порівняти з тим, що

храму Гробу Господнього. В таблицях наведенні приклади застосування та розвиток архітектурно-образної структури православних комплексів.

У православному світі храмобудування існує безліч прикладів нетрадиційного проектування, як і зовнішніх так і внутрішніх рис церков, головне потрібно усвідомлено підходити до символічному образу того чи іншого елемента в храмі ґрунтуючись на своєрідне трактування святих писань. Адже кожен творець бачить і розуміє релігію по-своєму і як раз його завдання донести православним людям свій спосіб мислення і перевести це в символ, або навпаки якась пропозиція, ідею, думку, цитату на яку він наткнувся, читаючи Святе Євангеліє або писання Апостолів, зодчий повинен всі свої висновки трансформувати в образ, символ і втілити його на власні очі.

Метою моєї роботи було виявлення характерні особливості християнської моделі світу. Для досягнення цієї мети були розглянуті символи, які найбільш повно відображають християнську модель світу.

Порівнюючи образи храмів різних релігій, Іван Ільїн писав: «Православні храми говорять про милостивого заспокоєнні і любові, про тиху молитву, про радість воскресіння, про мрії всеєднання (Дмитровський собор у Володимирі), про милостиве материнському укритті (Покрова на Нерлі), про соборне єднання в матері Церкви (церква кладовища в Кіжах), про встановлену гармонію в різноманітті (Покровський храм в Москві (Василя Блаженного); вони овіяні духом давніше-євангелієським».

Підводячи підсумки не можна не погодиться з думкою Павла Флоренського про те, що «художньо-естетична сторона церковного мистецтва є ефективний засіб зведення учасників богослужіння від світу долішнього догори». За словами Василя Великого, «люди за своєю природою бажаємо прекрасного, у власному ж сенсі чудово ... блага, а благ - Бог».

Список літератури

1. Кудрявцев М.П., Кудрявцева Т. Русский православный храм: Символическая мова архітектурних форм // До світла. - 1994. - № 17.
2. Слепцов О.С. Докт. Арх. Архітектурне проектування і реконструкція православних храмів. К., А+С., 2014.

EXPRESSION OF SACRAL IN THE DEVELOPMENT OF THE ARCHITECTURAL AND FIGURATIVE STRUCTURE OF ORTHODOX COMPLEXES

Summary: The article « EXPRESSION OF SACRAL IN THE DEVELOPMENT OF THE ARCHITECTURAL AND FIGURATIVE STRUCTURE

OF ORTHODOX COMPLEXES» is devoted to the relevance of the research topic, which is due to the gradual revival of Orthodox Church building in Ukraine. The lack of a scientific and methodological base leads to the massive, not individual construction of new churches ... this is felt when you look at it, when you are in it.

It is necessary to pay attention to sacred images of Orthodox churches and varieties of approach to the modern design of Orthodox Church complexes.

The article informs the readers about that in order to approach the symbolic image of one or another element in the temple; one must rely on the peculiar interpretation of the Holy Scriptures. The architect must transform all his conclusions into an image, a symbol and transfer it to the design of the temple.

The Orthodox Church is a complex symbol inexhaustible in its sense. Its placement, temple architecture, internal and external decoration, and the painting system symbolically expresses what cannot be directly depicted.

A person subconsciously reads all these symbols without even thinking, the impression and understanding of the church is formed, or vice versa.

The paper is supplied with modern examples of the temple structure, which shows a visual way of application and a modern interpretation of church symbols in the development of architectural-shaped structures of Orthodox complexes.

Key words: Orthodox complexes, sacred serpent, Orthodox symbolism, most importantly the church of the blessing of the soul.

ВЫРАЖЕНИЯ САКРАЛЬНОГО В РАЗВИТИИ АРХИТЕКТУРНО ОБРАЗНОЙ СТРУКТУРЫ ПРАВОСЛАВНЫХ КОМПЛЕКСОВ

Аннотация: В статье рассмотрена актуальность темы исследования, которая обусловлена постепенным возрождением православного храмостроения в Украине. Отсутствие научно-методической базы приводит к массовому, не индивидуальному возведению новых храмов... это чувствуется, когда смотришь на него, когда находишься в нем. Что бы избежать это холодного ощущения необходимо уделять внимание сакральным образам православных храмов и разновидностям подхода к современному проектированию православных храмовых комплексов. В статье сделано ударение на том, что подходить к символическому образу того или иного элемента в храме необходимо полагаться на своеобразное толкование Святых Писаний. Зодчий должен трансформировать все свои выводы в образ, символ и перенести его в проектирование храма.

Православный храм представляет собой сложный неисчерпаемый в своем смысле символ. Его размещение, храмовая архитектура, внутренняя и внешняя отделка, система росписи символично выражает то, что непосредственно изобразить невозможно. Человек подсознательно считывает все эти символы

даже не задумываясь, так и формируется впечатление и понимание церкви, или наоборот.

В статье также показаны современные примеры храмового строения, где показано наглядным образом применения и современная интерпретация церковных символов в развитии архитектурно-образные структуры православных комплексов.

Ключевые слова: Православные комплексы, сакральный смысл, православная символика, современное храмостроение.